

כיצד כרת שלמה ברית עם חירם מלך צור

הגמרא במסכת יבמות (כג.) דנה במידת יהדותו של בן לאב או אם יהודיים שנישאו לעכו"ם, על כך מביאה הגמרא את מימרתו של רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי, הדורש מהפסוק (דברים ז ד) "כי יסיר את בנך מאחרי" - בנך מישראלית קרוי בנך [-שכן הפסוק מדבר על נישואי תערובת ואומר שהעכו"ם 'יסיר' את 'בנך', דהיינו שהעכו"ם הוא האב, והאם יהודיה, והבן 'בנך'], ואין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך אלא בנה. על דרשה זו מקשה הגמרא: האי בשבעה אומות כתיב [ושאר עובדות כוכבים מנלן דולדה כמותה. רש"י]. ומיישבת: "כי יסיר" - לרבות כל המסירים.

והקשו התוספות (ד"ה ההוא), דהנה בפסוקים שם (דברים ז א-ד) נאמר: "כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החיתי והגרשני והאמורי והכנעני והפריזי והחיווי והיבוסני שבעה גוים רבים ועצומים ממך. ונתנם ה' אלקיך לפניך והכיתם וחרם תחרים אותם לא תכרות להם ברית ולא תחנם. ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך. כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם והשמידך מהר". ובכלל פסוקים אלו, מלבד איסור נישואין עם שבעה עממין בגויות הנלמד מ'לא יסיר', נלמד גם איסור נישואין עמם בגירות מהכתוב 'ולא תתחתן בם' (יבמות עז.), וכן איסור כריתת ברית עמהם, ככתוב: "לא תכרות להם ברית", ואיסור "לא תחנם". והתוספות דנים בכל אלו הדברים איזה מהם נוהגים בכל האומות ואיזה רק בשבעה עממין, ובישוב הסתירה בין הדברים. ומסקנת דבריהם שעניין 'לא תתחתן בהם' ו'כי יסיר' - בגירותם ובגויותם - עוסק בשבע אומות דוקא, ואילו הציווי 'לא תחנם' המוזכר אף הוא בפסוקים אלו - הינו ציווי כללי העוסק בכל עובדי כוכבים שבעולם ולא רק בשבע אומות.

ובדבר איסור כריתת ברית עם עכו"ם, העירו התוספות שלכאורה יהיה איסור זה בכל האומות, כדרך שאיסור "לא תחנם" הוא בכל האומות. אלא שהתוספות מקשים לפי זה כיצד כרת שלמה ברית עם חירם מלך צור, ככתוב (מלכים א' ה כו): "ויכרתו ברית שניהם". על קושיה זו עונים התוספות בשלשה דרכים: א' האיסור לכרות ברית הוא אמנם בכל האומות, אבל רק כאשר כריתת הברית היא לשם עבודת כוכבים, וכמו שנאמר בפסוק דומה (שמות כג לב): "לא תכרות להם ולא להיהם ברית". וממילא כריתת הברית שבין שלמה לחירם, שלא היתה לשם עבודה זרה - מותרת. ב' חירם היה גר תושב והאיסור הוא רק בגוי ממש. ג' שמא לא נאסרה כריתת ברית אלא רק בשבעה אומות. והתוספות מביאים לכך ראיה מדברי ישראל אל הגבעונים (יהושע ט ז): "ויאמר איש ישראל אל החיווי, אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרת לך ברית", משמע שכל האיסור הוא רק כיון ש'בקרבי אתה יושב' - דהיינו שהם משבעה עממין.

אלא שהדרך השלישית אותה מציעים תוספות סותרת לכאורה לדברי הגמרא בעבודה זרה, שם מבואר שאיסור 'לא תחנם' הינו בכל האומות ולא רק בשבעה עממין, ובמה שונה איסור 'לא תכרות להם ברית' מאיסור 'לא תחנם' הכתוב סמוך לו בפסוק. על כך מוסיפים התוספות, שגם איסור 'לא תכרות להם ברית' מוכח מתוכו שאינו עוסק אלא בשבעה עממין, וכמו שציוותה התורה "לא תחיה כל נשמה" (דברים כ) - שציווי זה אינו אלא בשבע אומות, ועל כך אומר הכתוב שלא לכרות עמהם ברית אלא להכותם כדי לכבוש את ארץ ישראל. עכ"פ מבואר שנחלקו יישובי התוספות אם איסור כריתת ברית נאמר רק בשבעה עממין או בכל האומות.

מחלוקת הראשונים אם איסור כריתת ברית הוא אף כשרוצים להשלים

ובערוך לנר למד ממה שנקטו התוספות בסוף דברים ש'ציוה הכתוב שלא לכרות להם ברית שלום שלא להכותם כדי לכבוש ארץ ישראל' - שלדעת התוספות איסור כריתת ברית הוא אפילו כשרוצים להשלים עם ישראל. וכן מבואר לכאורה גם ממה שהקשו התוספות מכריתת הברית של שלמה עם חירם מלך צור, והוצרכו לחלק בין שבעה עממין לשאר האומות.

והנה בנביא מתואר איך שהגבעונים באו בערמה לישראל כדי לכרות עמהם ברית, ולבסוף כרתו עמם ברית בשבועה, וכשנודע שגבעונים הם - עשאים יהושע חוטבי עצים ושואבי מים, אך לא הפרו את הברית שנשבעו להם - "ולא היכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה בה' אלקי ישראל" (יהושע ט יח). והתוספות בגיטין (מו. ד"ה כיון) הקשו כיצד חלה השבועה, הלא נשבע לבטל את המצוה דכתיב "לא תחיה כל נשמה". ויישבו התוספות שמהפסוק מוכח שדין 'לא תחיה כל נשמה' הוא רק באופן שלא רצו להשלים עם ישראל, אבל אם רצו להשלים עם ישראל מותר להשלים עמהם ואפילו אם הם משבעה עממין. וכתב הערוך לנר שדברי התוספות בגיטין חולקים על דברי התוספות ביבמות, שכן ביבמות מבואר ששבעה עממין אי אפשר לכרות עמהם ברית אפילו אם משלימים עמם, ואילו בגיטין ניחא לתוספות שתפסה השבועה לגבעונים לכרות עמהם ברית שלום, אף שהם משבעה עממין, ולא חשיב 'נשבע לבטל את המצוה'.

ובאמת נחלקו בדבר זה גם הרמב"ם והראב"ד. שהרמב"ם (מלכים פ"ו ה"ד) כתב: אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה, שנאמר כן תעשה לכל הערים כו' רק מערי העמים כו' לא תחיה כל נשמה. וכן הוא אומר בעמלק, תמחה את זכר עמלק. הרי מבואר מדברי הרמב"ם שאילו השלימו - מותר להשלים עמם, ורק כ'שלא השלימו' אין מניחין מהם נשמה. והראב"ד השיג על דבריו וכתב: זה שיבוש, אלא שיכול לומר השלימו לקבל המצוה. וביאר הכסף

איסור

כריתת

ברית עם

עכו"ם

יום רביעי כז אדר ב

יבמות דף כג

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

משנה כוונתו, שלדעת הראב"ד אפילו אם השלימו שבעה עממין ורצו לקבל על עצמם עבדות ומס, מכל מקום הורגין אותם. אלא שנתן טעם לדברי הרמב"ם שאם השלימו וקיבלו על עצמם שבע מצות בני נח, אז יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק, והרי הם כבני נח הכשרים. הרי שהרמב"ם והראב"ד נחלקו אף הם כמחלוקת התוספות, שלדעת הרמב"ם מותר להשלים אף עם שבעה עממין ולדעת הראב"ד - לא.

ולפי דעת התוספות ביבמות והראב"ד, חזרה קושיית התוספות בגיטין למקומה, שלכאורה אם אי אפשר להשלים עמהם מדוע חשש יהושע לשבועה שנשבעו לגבעונים - והלא נשבע לבטל את המצוה, ואין השבועה חלה. ויישב הערוך לנר, על פי המבואר בגמרא בסוטה (לה:): שכנענים שבחוצה לארץ אם חוזרין בתשובה מקבלין אותם, והקשו התוספות (ד"ה לרבות) איך קיבלו ישראל את רחב, הלא היתה כנענית שבארץ ישראל ו'לא תחיה כל נשמה' כתיב, ותירצו בדוחק דשמא על פי הדיבור היתה. אמנם הערוך לנר כתב לחלק בין הדברים, שהמבואר בגמרא שחזרה בתשובה אינה מועילה ליושבים בתוכה, היינו כשחוזרים להיות כבני נח הכשרים לקיים ז' מצוות בלבד. אבל אם נתגיריו ומלו וטבלו הרי הם גרים גמורים ולא נאמר עליהם 'לא תחיה כל נשמה', ואף רחב התגיריה ולכן הותר להם לקבלה. ולפי זה יישב הערוך לנר גם את קושיית התוספות בגיטין, שכן כתב הרמב"ם (איסור"ב פ"ב הכ"ט): והדבר ידוע שלא נתגיר מהם אלא הגבעונים. הרי שלדעת הרמב"ם הגבעונים התגיריו גיור אמת ונעשו גרי צדק, ואם כן שפיר היו מחוייבים לבריתם, ובשבועתם לא נשבעו לבטל את המצוה, שלא נאמר בהם 'לא תחיה כל נשמה'.

מחלוקת הראשונים אם איסור כריתת ברית הוא בכל האומות או רק בשבעה עממין

והנה הבאנו ג' יישובי התוספות על כריתת הברית בין שלמה לחירם, אשר לפי יישובם האחרון לא נאמר איסור כריתת ברית אלא בשבעה עממין, וליישוביהם הראשונים נאמר האיסור בכל האומות. ובדעת הרמב"ם מצאנו סתירה, שכן בהלכות עבודה זרה (ע"ז פ"י ה"א) כתב: אין כורתין ברית לשבעה עממין כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם, שנאמר 'לא תכרות להם ברית' וכו'. ובדבריו מפורש שהאיסור אינו אלא בשבעה עממין. ואמנם יש גירסא אחרת בדברי הרמב"ם שכתב בסתמא: אין כורתין ברית לעכו"ם וכו', ולפי זה נמצא שהאיסור הוא בכל האומות.

אך בספר המצות להרמב"ם (ל"ת מח) כתב להדיא: הזהירנו מכרות ברית עם הכופרים ולהבטיחם על כפירתם, רוצה לומר עם שבעה עממין, והוא אמרו יתעלה 'לא תכרות להם ברית', עכ"ל. הרי שפירש להדיא שאיסור כריתת ברית אינו אלא על שבעה עממין. [ואם נגרוס בדברי הרמב"ם בהלכות ע"ז בסתמא, שהאיסור הוא בכל שבעה עממין, וכך גרסו הלחם משנה (מלכים פ"ו ה"א) והמל"מ בהגהותיו על החינוך (מצוה צג), כתב הציץ אליעזר (חט"ו סימן מח) שע"כ צריך לומר שהרמב"ם בי"ד החזקה חזר בו מדבריו בספר המצוות]. וכן בדברי החינוך (מצוה צג) והסמ"ג (לאוין מז) מפורש שהאיסור הוא רק בז' עממין.

וכך הוכיח הציץ אליעזר מדברי השולחן ערוך (יו"ד סימן קנא ס"ו) שפסק: היו ישראל שוכנים בין עובדי כוכבים וכתרו להם ברית, מותר למכור כלי זין לעבדי המלך וגייסותיו, ע"כ. ואם אכן איסור כריתת ברית הוא בכל האומות, כיצד נקט השו"ע בפשטות ש'כתרו להם ברית' - אלא ודאי מוכח מזה שדעת השו"ע שאין איסור כריתת ברית אלא בשבעה עממין, וכיון שהיום אבדו שבעה עממין, לכן נקט השו"ע בפשטות ש'כתרו להם ברית'.

קושיית המהר"ם שיק כיצד כרת אברהם ברית עם אבימלך

והמהר"ם שיק (על מנין המצוות מצוה צג) הקשה על דעת הסוברים שאיסור זה הוא גם בשאר אומות, שהרי אמרו חז"ל שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה, ומאיך מצאנו מפורש בתורה שאברהם כרת ברית עם אבימלך. ואין לומר שידע אברהם אבינו שאבימלך אינו עובד עבודה זרה, שהרי כרת עמו ברית גם על בנו ונכדו, ואם אבימלך לא עבד ע"ז מנין שאף בנו ונכדו לא יעבדו. ומכאן הכריע המהר"ם שיק כדעת האומרים שאין האיסור אלא על שבעה עממין, או אף אם האיסור על שאר האומות היינו דוקא בשעת מלחמה, והניח בצ"ע את דעת החולקים.

ובציץ אליעזר שם יישב הקושיא על פי דברי היראים (סימן פז) שבכותבו איסור זה של כריתת ברית עם האומות כתב: את ה' אלקיך תירא ותעבוד ולא תכרות ברית לגוים ולאליהם, כי אין לך ברית אלא הברית אשר כרתם עמם בחורב, ע"כ. ומדבריו אנו רואים שקשר ענין איסור כריתת ברית עם העכו"ם עם כריתת הברית של ה' עם עמו בחורב. ולפי זה מיושבת קושיית המהר"ם שיק בפשיטות, כי אף שאברהם אבינו קיים כל התורה עד שלא נתנה, אבל כיון שאיסור זה של כריתת ברית נובע מכריתת הברית שבין ישראל לה' בהר סיני, ממילא קודם מעמד הר סיני לא היה מקום לאיסור זה.

יישוב הציץ אליעזר עפ"ד התנא דבי אליהו שהיה קטרוג על כריתת הברית

עוד הביא הציץ אליעזר את המובא בתנא דבי אליהו (פ"ז) שלא יעשה שותפות עם העכו"ם ולא יכרות עמו ברית, שכן מצינו באברהם אבינו שעשה שותפות עם אבימלך וסוף הדברים שכרת עמו ברית. וכשכרת עמו ברית נתקבצו מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו למה יכרית אברהם ברית עם עכו"ם. ואמר להם הקב"ה בן יחיד שנתתי לו למאה שנים אני אומר לו להעלותו לעולה, אם יעלה - מוטב, והרי אתם יודעים שכוונתו היתה לטובה מפני דרך שלום, ואם לאו - יפה אתם אומרים. מכאן אמרו - אין לך אומה בעולם שאינה משעבדת ומענים את ישראל יותר מכמה מאות שנה, אלא בשביל שכרת אברהם ברית עם עכו"ם... ולפי"ז נמצא שאכן נתבע אברהם על ברית זו וסרה קושיית המהר"ם שיק.

"וכשכרת

עמו ברית

נתקבצו

מלאכי

השרת לפני

הקב"ה

ואמרו,

למה יכרית

אברהם

ברית עם

עכו"ם.

אמרה להם,

בן יחיד

שנתתי לו

אני אומר

לו להעלותו

לעולה"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

אנו זקוקים לתרומותך!